

ПИСАЦ СЛОБОДАН ДЕСПОТ О ПУТОКАЗИМА ИСТИНСКЕ ЕВРОПЕ И НАМА У ЊОЈ

Дом ван домета зла

Одрастао и класично образован на Западу, а загледан на све стране, далеко и дубоко. Пише на француском, преводи са пет европских језика. У Срему, међу тополама на митровичкој обали Саве, има своје лично Стражилово. Каже да је технолошки човек инвалид у убрзаној еволуцији ка стадијуму гојазног црва. На фронтovima медијског рата схватио је како је Империја изгубила контролу над „наративом светских криза”. Кад је тешко, уз Христову молитву понавља неколико стихова Бодлера и Ахматове. Тако брани своје склониште пред ружноћом и пролазношћу. Тако озари дан

Пише: Бранислав Матић

Његов роман-првенац „Галимар” је 2014. објавио у својој чувеној „белој едицији”, што је књижевна награда само по себи. Српска Крајина господствено је прошла кроз сва дотад замандаљена врата. И он сам је „Крајишник са обе стране”, вољом (по)ратних стихија рођен у Срему 1967. По оцу од Книнске крајине и покатоличене гране Деспота, враћене у српско окриље, каже, захваљујући змај-баби Славки, од љутих Бачковића. По мајци „од честитогa соја Сантрача и Марјановића, широкогрудих и суманутих као да их је Бранко

Ћопић измислио”. Од своје седме године живи на Западу. У православље га је, пунолетног, увео владика Атанасије Јевтић у банатском манастиру Месићу.

Пише на француском, преводи са српског, енглеског, немачког, руског и италијанског. На француски је превео и Ћосића, Црњанског, Капора. Од 1991. до 2004, док је био уредник у издавачкој кући „L’Age d’Homme” и Српском институту у Лозани, Слободан Деспот је за српску истину у рушевинама Југославије учинио више него српска влада. Чини и сад, водећи од 2006. сопствену издавачку кућу „Xenia Editions” у Сиону. И плаћа све видљиве и невидљиве цене које се за то, тамо и овде, морају платити. Од Владимира Димитријевића научио је много. Био присан пријатељ са Александром Зиновјевим и Добрицом Ћосићем. Сашаптава се са генерацијама предака, на многим језицима.

На једном чудном путовању, у Калкути, схватио је: *Тат твам аси*. То што није друго си ти. Најсажетија и најотменија метафизика. Присуство Бога, без посредника и тумача. Без врата и вратара.

Ове странице отимали смо од околности и непостојања, уз Рону и Саву, низ друмове и ветрове, од Сиона до Београда, месецима. Речено је и нека буде.

Завичај. Не питајте исељеника о завичају. Завичај је тамо где ме срце вуче откад сам рођен. У родном Срему, просто, у граду римских царева и светог Димитрија, на оној савској обали са финим сребрнастим песком и миришљавим тополама које су ми прва слика овога света, прво усхићење и прауметност. Моје лично Стражилово.

Тај простор и то време су везани у чвор, а чвор је у мојој души. То је оаза, адица мимо главног тока реке живота. *A home out of harm’s swift way*, „дом ван домета зла”, како гласи прелепа песма Роберта Планта.

Не знам за друге. Знам да мене завичај одређује знатно. А ја њега? Да ли талас одређује море?

Моја Европа. Зачудо, сву ту баштину европску доживљавам као своју, као да сам малтене свуда провео бар по један живот. Волим удобност и топлину енглеске домаће цивилизације. Колико год знају бити звери према другима, толико су – барем некад били – питоми и присни у сопственом свету. Безмерно волим стил француских села, тврдих, племенитих, грађених за вечност без и једног излишног детаља, доказ да су најбоље архитекте анонимне. Волим укусе и мирисе Италије, трагичну једноставност грчких острва, истинску љубазност и ведрину аустријског народа, сулуду дрчност Шпаније (и људи, и крајолика, и зграда), безбројна језера Финске са јарко обојеним брвнарама на смешним острвцима под бескрајним небом... Дивим се Русима, иако ме њихова сентименталност ужасно нервира. Да не причам о швајцарском чуду: 26 самосталних државица у лабавој конфедерацији која траје већ седам векова. Моја је највећа срећа што живим у срцу Алпа, близу изворишта Роне, окружен вечним снеговима, и што сваке седмице сатима пешачим у том реском, чистом, опијајућем ваздуху. Свом кантону сам посветио књигу мистичних шетњи за коју су многи Швајцарци изјавили да је најлепши опис њихових природних и духовних блага који је икада написан. Све је то... моје! И ја свему томе припадам.

Русија. Када сам први пут слетео у Москву, прва реч коју сам прочитао на руском тлу била је „Тесла” – марка аеродромских радара на „Шереметјеву”. Од тог тренутка па надаље, живео сам у будном сну. Чинило ми се да сам стигао кући, да је то све Србија, но нека Србија у другим димензијама. Све је било огромно, као да сам се попут Алисе одједном смањило на узраст детенцета или веверице. Не само географско и људско пространство, већ и свакодневни детаљи као што су величина калдрме, калибар олука, ширина улица, висина порте у црквама. Огромно, бескрајно, а опет фамилијарно. Исти смо народ у различитим поднебљима, са различитим дијалектима и етничким примесама. Слична нам је и идеја: мегаломанска идеја о сопственој посебности, о историјској мисији. И сличан историјски усуд *Теодула*, народа божјег слуге и пророка мимо сопствене свести и воље.

Нико се није довољно упитао како је тај немогући, јуродиви, великодушно-малодушни народ успео да завлада шестином земљиног копна! Којом вештином и каквим разумевањем других народа и менталитета то царство већ толико векова опстаје упркос

свим најездама и пошастима? У Јељциново доба се навелико причало о распарчавању азијске Русије између Кине и англосаксонских фирми. То и јесте био план и тада је то изгледало неминовно. А сад? Одједном – економски опоравак, дипломатско самопоуздање, побољшање здравства и демографије, па чак и оно најневероватније: почетак васпостављања средње класе. Све приписивати Путину у последњих петнаестак година, и добро и зло, припросто је и детињасто размишљање. Та нација у себи има неку зрелост, виталност, па и дисциплину на којој би свака друга могла да јој завиди.

Србија. То је Десанка давно решила за мене: Србија је велика тајна! У сваком смислу. Нисам конспиролог типа „Срби народ најстарији”. Не шпекулишем о далекој прошлости. Гледам шта је видљиво, шта јесте и шта се зна, па кажем: тајна!

Суштина Србије на духовном плану, па и политичком, јесте њен јединствен положај шарке између два света, Рима и Византије, и онтолошка неопредељеност која из тога произлази. Нама је просто немогуће сврстати се уз било кога, сем уз себе (и то ретко). То је изузетно тешка и узана стаза, уз много осипа и странпутица, и ко је до дана данашњег на њој остао, тај је прекаљен и укопан у стену попут старог океанског светионика, а да тога није ни свестан. У себи носимо много исконског, од језика и фолклора до прастаре ратничке етике, еп нам је и света књига и водич. Исконски смо и у вери, побожни без претеране религиозности, што значи без пуританизма, фарисејства и формализма. На „ти” смо и са Спаситељем, без увијања, као да смо до синоћ седели с њим. Све то волим.

Но то „бреме посебности” (срећни афоризам несрећног Балашевића) има своју неминовно ружну страну и призива мане од којих бих да искочим из своје коже. Подаништво и улизиштво је прва од њих. Како Андрић записа негде у *Знаковима*, цена преживљавања у овом поднебљу каткад је виша од цене самог живота, јер сопствено очување обезбеђујемо на уштрб оних који ће нас наследити. Кад чујем у српским устима реч „дипломатија”, одмах се најезим, јер, уз часне изузетке, то код нас само значи капитулацију и повиновање туђим заповестима.

Човек и технологија. Немојмо околишати. Све најгоре што нам је у вези са технологијом проречено испунило се и преиспунило. Још је Русо – да, Жан-Жак, видовити и сентиментални мргуд – јасно упозорио да развитак науке иде на уштрб људских врлина и духовног живота. Какво год помагало приуштили, тиме себи истовремено одузимамо неки капацитет, знање или вештину без којих дотле живот није био могућ. Ко још зна да рачуна напамет, као што смо знали пре дигитрона? Ко још зна да барата оштрим ножем као они убоги клинци по Азији кад вам припремају кокосов орах? Технолошки човек је инвалид у убрзаној еволуцији ка стадијуму гојазног црва.

Што се обликовања тиче, и ту је ствар прилично јасна. Мој Александар Зиновјев је на једном симпозијуму то објаснио на најпростији начин: пре сто година, вели, човек је 90 одсто свих неопходних информација црпео из непосредне околине и извештаја сопствених пет чула. Савремени човек тих 90 одсто црпи из „медија”: новина, интернета, школе, и свих концептуалних канала које власт контролише попут водовода: славинама, бранама и разним дезинфекцијама.

Најтужније у мом животу јесте то што сам био сведок одумирања последњих истинских људи и њихове замене производима информационе индустрије. Као кад после парадајза из сеоске баште загризеш оно чудо што расте на стакленој вуни у Холандији. Бол због тог ненадоместивог свељудског, цивилизацијског губитка сам описао након смрти своје баке 2007. у књизи *Деспотика*.

Буђена. Тешко је мислити о себи у свом елементу. Читање *Времена смрти* ме је у сваком случају неповратно отрезнило од југословенства, Змај, Дучић, Црњански и Десанка су ме натопили музиком овог језика, а пресудна је вероватно била Ребека Вест. Њен путопис

Црно

јагње и сиви соко

, ма колико да га је Винавер „допунио”, потврдио ме је у оном спољном, западном дивљењу српској посебности, истовремено ми отворивши очи у вези са неким нашим механичким предрасудама у односу на нас саме. Њена критика кнеза Лазара као претече европских „левичара” је апсолутно ремек-дело политичке психологије и врхунац добронамерне дрскости!

Узори и утицаји. Да пишем на српском, то би био Црњански, несумњиво – но ја углавном пишем на француском, и стил ми је доста удаљен од онога што бисмо могли назвати „црњанштином”. Мрзим понављања, прејакe и барокне изразе, придеве и прилоге, закукуљене реченице. Пишем елиптично, трудећи се да што више тога уградим „између редова”. Постоји ли српска реч за *understatement*? У том погледу, моји писци су Жорж Сименон, Хенри Џејмс, Пол Моран, Томас Харди због магичног амбијента, па Буњин, па Киплинг, па Мом, па Монтењ због памети и ироније, па Танизаки... С друге стране, волим и оне који одшкрињују скривене прозоре ка недокучивом. Пруста. Дикенса. Бернаноса. Борхеса. Хауторна. Игоа. Лоренса Дарела. Код нас нико није ни приметио готово апстрактни, метафизичко-металитерарни рад Зорана Живковића, најчитанијег српског писца у свету, а истовремено – као по закону – игнорисаног код своје куће.

Моји песници. Зачудо, српска књижевност у мени живи понајвише кроз песнике: Змаја, Дучића, Раичковића, Десанку, Данојлића... Његошу се дивим, али он ми је некако егзотеричан, не ствара унутрашње царство као други. Поезија је пречица до сазнања, а истовремено склониште пред ружноћом и пролазношћу, још један „дом ван домета зла”, као и успомене из детињства. Кад ми је тешко, уз Христову молитву често понављам неколико стихова Бодлера или Ахматове: „Тихо лъется тихий Дон / Желтый месяц входит в дом”... Не знам их много, али они које знам много значе.

Ако свирачи застану. Са музиком је као са књижевношћу: све времену и модама уз нос, уз неколико постојаних вредности. Бетовен, Прокофјев, Респиги, па сав наш мелос који нам је Царевац пренео. Но први и највећи шок: најезда албума *Led Zep*

pelin
III

на моје уши, машту и цео живот, лета 1980.

Волим Југ, Македонију, волим све изворно, али највише ме понесу песме из моје равнице,

Славоније и Војводине. Кад долазим колима, па зачујем тамбурице на свакој другој радио-станици, знам да сам стигао. Патим и од староградских, као што је Марсел Пруст патио од колачића званих „мадлене”. У вези су са нечим милим и важним из детињства, вероватно са дедом, бекријом. Увек ћу, ако могу, наручивати „Фијакер стари” или „Што се боре мисли моје”.

Genius loci. На места сам врло осетљив, као оне рашље у бунарџија. О томе бих могао књиге писати. Додуше и написао сам једну, поменути *Valais mystique*. Двадесет четири излета на тајновита места кантона Вале, у ком живим. Једно од њих је рушевина праисторијске утврде или храма на 2.700 метара надморске висине. Ту сам морао да преноћим са својим ћеркама: један од најупечатљивијих доживљаја мог живота. Свако треба да нађуши сопствена места енергије и равнотеже. Она су битна за духовни живот. Мени и индустријске рушевине понекад годе. У средњем веку је постојао појам за то:

locus

amoenus

, згодно место, за љубав, сањарење, тихи разговор...

Једном сам у бунилу, усред страшног грипа, јасно сањао то место у свом родном граду, Сремској Митровици. Испоставило се да је баш ту некад стварно била калварија, светиња.

Насупрот, постоје и зла места. Кад тражим стан (ретко, на сву срећу), многе куће одмах одбијем због нездраве атмосфере. На жалост, већина послератних конструкција струји тим леденим, смртним дахом.

Путована. Путујем, непрестано, но најчешће на траси Париз–Швајцарска–Београд. Наравно да је циљ – промена себе а не спољног света. Временом сам, међутим, научио и да путујем врло далеко у врло малом простору, одавде до суседног села у брдима, на пример. Волео сам да путујем ауто-стопом или возом, без реда вожње. И сад понекад

стрпам шатор и врећу за спавање у кола, па куда ме пут одведе. Из Индије сам донео педесетак кила поклона, свиле, кипова, ћилима, пуну собу... Сопствену одећу и ципеле сам бацио у ђубре да бих могао што више понети. Но то је изузетак. Најчешће се натопим мирисима, укусима и звуцима. И, наравно, фотографишем.

Радионица. Још нисам довољно озбиљно схватио свој књижевни занат да бих живот око њега организовао. То је грех против ког се борим. Кад бих имао петљу, писао бих ноћу до четири, спавао до девет, испуњавао практичне обавезе до поднева, па поподне читао, шетао и можда дремао. Но то још нисам успео да постигнем. Пишем у надахнућу, често по кафанама или возовима. Ту се, зачудо, најбоље саберем и усредсредим. Натакнем слушалице на уши, а у слушалицама Арво Перт, неки барок или ћавали – монотона суфи музика из Пакистана.

Желим. Да упознам Шкотску, Девичанска и Ускршња острва, да саградим кућу својим рукама (јер „човек од четрдесет година гради своју кулу”, како рече Карл Густав Јунг), да напишем три велика романа о предању, памети и путеном просветљењу, једну биографију, своје мемоаре и „фотобиографију”, као и заветно писмо о Руци Добрице Ћосића. Желео бих пре свега да себи утувим у главу да сада могу да се повучем из хиперактивног живота и да све посматрам, попут Монтења, са благонаклоном иронијом и врло спорим и лежерним расуђивањем.

Нада. У свом осином и завојевачком расположењу, проглашавам да је нада утеха за слабе и лење. А онда угледам Христово лице, па завапим: у кога да се уздам ако не у Тебе, Господе? Велики сам песимиста у глави а оптимиста на делима: ваљда је то практично отелотворење наде. У љубави је сва енергија. Љубав жене која ме подноси и подржава наравно, но не само та – колико год оне жуделе да буду извор и оса свих наших мисли и стремљења. Љубав моје предивне деце, лепоте животиња, природе, мора по којима сам некад једрио. Љубав толиких обичних људи који ме сасеку својом

пожртвованошћу и добротом. Хвала ти, Господе, за све што ме задеси! И тако ми се озари дан.

Мед. Настанак *Меда*, приповетке о једном чуду, и сам је дело чуда, као и његова књижевна судбина. Негде 2008, приликом лечења у Србији, чуо сам дивну причу о епопеји оца и сина по Крајини одмах после „Олује”, праву параболу о добрим делима и наградама за њих. Помислих тада да је морам некако прокријумчарити на Запад, не бих ли им иоле дочарао ту страшну катаклизму коју су чак и Срби забашурили. Али нисам знао у ком облику. А затим сам, у немаштини, без икаквих илузија кандидовао синопсис те приче за књижевну стипендију у Швајцарској. И добио је кад сам конкурс већ заборавио. То сам сазнао телефоном, 25. марта 2009, пред полетање авиона ка непознатом континенту, ка пакленој Калкути у коју сам слетео у три ујутру с адресом собичка на цедуљи, с последњим парама у џепу и никаквим јасним планом за даљи живот.

Мед ми је и пре свог рађања обезбедио три месеца опстанка и преусмерио ми поглед на свет а и живот уопште.

Четири године сам писао ту књижицу, а да сам јој једва реченицу-две накнадно изменио. Четири године сам вребао оно право расположење за писца: одсуство сваког гнева, стрепње и потребе за доказивањем ичега. У том миру сам могао да пишем, и тај мир просто натапа књигу.

Чињеница да ми је два велика издавача одмах примило књигу, да сам морао да бирам, па да сам селектован за не знам колико награда – од којих сам три и однео – те да сам 2014. буквално провео по сајмовима и трибинама широм Француске, коренито ми је изменила представе о себи и даљње планове. Јасно је постало свима сем мени самом да сам пре свега писац, а затим све остало: издавач, публицист и саветник за комуникацију.

Тешко ми је уопште и замислити да је моја прича о српској Крајини ушла у гимназијске лектуре након четврт века демонизације и клеветања свега што је српско, толиких докумената, интервенција и петиција на које нико у Француској није реаговао. То сведочи о чудесној моћи књижевности и културе, оруђа које све власти иначе презиру. <

Суштина

Кад странцу желим пречицом да покажем суштину ове земље, где га одведем?

У Хиландар, Студеницу или Малу Ремету ако је могуће, иначе на Калемегдан, па у неку добру кафану на обали Дунава или Саве. Србија је и духовност, и херојство, и укус.

Укидање човека

The Abolition of Man, *Укидање човека*, Си Ес Луиса, једна је од књига које су ме одредиле и које ме непрестано прате. Врло кратак оглед о тиранији рационализма и релативизма, човековом покушају да сопствену судбину сам преузме у своје руке кроз науку и политику, верујући да може да савлада и природу и Бога. Луис је лепо прорекао, још 1943, да ће нам се све то обити о главу и да ћемо у напору да постанемо богови постићи само уназађење, безмерни тоталитаризам и суноврат. Тим правцем јуримо као захуктали воз, уништавајући и природу, и ваздух, и историју, и себе.

(Извор: „СРБИЈА – Национална ревија”, Београд, број 48, 2015, www.nacionalnarevija.com)

Објављено: петак, 11. март 2016, 19:11h